

NAUCZANIE I WYCHOWANIE W BIBLIII

Wstęp

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu świadczy o tym, że wiara opiera się na objawieniu Bożym, które ma docierać do człowieka dzięki procesowi nauczania i wychowania. W Biblii pojęcia nauczanie i wychowanie są traktowane nierozłącznie. Wychowywać znaczy bowiem nauczać, kształcić, zaprawiać w zdobywaniu wiedzy, które oznacza zdobywanie mądrości. Pierwszorzędnym celem tego procesu jest ogłaszanie zbawienia Bożego. Nauczaniu czasów biblijnych obce są jednak wydarzenia, czynności i obrazy łączone ze współczesną edukacją. Wzmianki na temat zajęć prowadzonych w klasie przez zawodowych nauczycieli, którzy mają wykształcenie pedagogiczne, nie występują w Biblii. Proces kształcenia w starożytnym Izraelu był bliższy temu, co można określić jako dobrze opracowaną edukację kulturową lub nieformalną².

1. Stary Testament

Na kartach Biblii nauczycielem i wychowawcą w pełnym znaczeniu tych słów jest Bóg, który pragnął nakłonić swój lud – nie tylko przez pouczenie, ale i przez różne próby – do posłuszeństwa wiary. Całą narrację biblijną można by nawet uznać za pouczenie Boże. Jeżeli wychowanie, które dawali mędrcy albo rodzina, miało pozory świeckości, to w rzeczywistości miało ono być, jak wskazuje na to kontekst ksiąg mądrościowych, jedynie wyrazem wychowania Bożego (Prz 1, 7; Syr 1, 1). Celem wychowania w Izraelu była mądrość, a szczególnie uprzywilejowanym środkiem prowadzącym do jego osiągnięcia – upomnienie. Nauczyciel powinien bowiem uczyć swojego wychowanka mądrości, zrozumienia i karność (Prz 23, 23). Karność jest już właściwie owocem wychowania i oznacza umiejętność właściwego postępowania w życiu. Wychowywanie Izraela przez Boga odzwierciedlało te dwa aspekty: kształtowanie mądrości i upomnienia. Lekcjami, których Bóg udzielał swojemu ludowi, były cuda. Izrael powinien był dostrzegać i uznawać to zatroskanie Boga. Upomnienia zaś, które mogły się zaczynać od groźby i poprzez reprimendę sięgać aż do kary, miały

¹ Ks. dr Tomasz Tomaszewski – adiunkt w Katedrze Egzegezy i Teologii Biblijnej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Szczecińskiego, moderator Ruchu Światło-Życie i Dzieła Biblijnego im. św. Jana Pawła II w diecezji koszalińsko-kołobrzesckiej; adres do korespondencji: 75-817 Koszalin, ul. Seminaryjna 2A, e-mail: tomaszewski@koszalin.opoka.org.pl.

² S. Jankowski, *Pismo Święte jako podręcznik wychowania – panorama zagadnienia*, w: „Pan, Bóg twój, wychowuje ciebie” (Pwt 8, 5). *Studia z pedagogii biblijnej*, red. J. Bagrowicz, S. Jankowski, Toruń 2005, s. 11-27; *Nauczanie, nauczyciel*, w: *Słownik symboliki biblijnej*, red. L. Ryken, J.C. Wilhoit, T. Longman, Warszawa 1998, s. 572.

zapewnić skuteczność tych Bożych lekcji. Grzech uczynił bowiem z Izraela lud o twarde karku. Jednak, będąc najlepszym wychowawcą, Bóg obiecał przede wszystkim nagrodę za przestrzeganie Prawa, które wyrażało Jego wolę. Proces wychowania zakończy się wtedy, gdy Prawo Boże znajdzie się już w samym sercu człowieka³. „Mówiąc o wychowawczej obecności Boga pośród swego ludu, trzeba zaznaczyć, że jest ona obecnością Jahwe, który miłuje swój lud. Bóg jest ze swoim ludem nie tylko jako Prawodawca, ale przede wszystkim jako Ten, który jest bliski, który wzywa człowieka po imieniu. Nic też dziwnego, że dominującą cechą Boga, który wychowuje swój lud, jest dobroć i łaskawość”⁴.

Biblia hebrajska nie przekazuje jasnego obrazu nauczania w starożytnym Izraelu. Jedynie kilka tekstów uznaje się powszechnie za wzmianki o formalnej edukacji (np. Iz 28, 9-13; 50, 4-9; Prz 22, 17-21), ale ich charakter dowodowy jest mimo to bardzo dyskusyjny. Pierwszy tekst dotyczy szczególnie dzieci dopiero co odstawionych od piersi. Drugi jedynie wskazuje, że gdzieś, zapewne w domu, naucza się wymowy. Trzeci natomiast dotyczy obcego środowiska. Inne wzmianki biblijne uważano za argumenty, które mogą przemawiać za istnieniem szkoły w Izraelu. Do najważniejszych należą: wzmianka o istnieniu miasta Kiriat-Sefer (Miasto Książki – Joz 15, 15-16; Sdz 1, 11-12); wzmianka o młodzieńcu, który umiał pisać (Sdz 8, 13-17); wzmianka Izajasza o jego uczniach (Iz 8, 16); zdania z Prz 4, 5 i 17, 16 o kupowaniu mądrości; dopisek o pisarzach Ezechiasza, którzy skopiowali wcześniejsze przysłowia. Najwcześniejsza bezpośrednia wzmianka o szkole izraelskiej występuje w Syr 51, 23, gdzie zaprasza się uczniów do zatrzymania się w domu nauki Ben-Syracha⁵.

We wczesnym nauczaniu główną rolę odgrywała rodzina. Ojciec rodziny, jako odpowiedzialny za wychowanie swoich dzieci, powinien im przekazać prawdy religijne z przeszłości narodu. Nie chodziło przy tym o jakieś nauczanie już pogłębione, lecz o podstawową katechezę zawierającą zasadnicze elementy wiary, o katechezę moralną, wyjaśniającą Prawo Boże, oraz o katechezę liturgiczną i historyczną. Ta ostatnia, korzystając z obchodzenia świąt w Izraelu, wyjaśniała ich sens i przypominała wielkie wydarzenia, do których nawiązywano w czasie tych uroczystości. Pytania stawiane przez dzieci w związku ze zwyczajami i obrzędami w sposób zupełnie naturalny prowokowały ojca do nauczania. Tak więc nauczanie rozpoczynało się w rodzinie⁶.

Większa odpowiedzialność za nauczanie spoczywała jednak na kapłanach. Na Synaju Mojżesz otrzymał Prawo z poleceniem podania go do wiadomości ludowi. Stał się on w ten sposób pierwszym nauczycielem w Izraelu (Wj 24, 3. 12). Konkretnie okoliczności, w których odbywało się to nauczanie, to przede wszystkim święta obchodzone uroczystie w sanktuariach, jak na przykład odnowienie przymierza

³ X. Léon-Dufour, *Wychowanie*, w: *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Léon-Dufour, Poznań 1994, s. 1085-1087. Zob. J. Bagrowicz, *Pedagogia Przymierza w Pięcioksięgu*, w: „Pan, Bóg twój, wychowuje ciebie” (Pwt 8, 5). *Studia z pedagogii biblijnej*, s. 47-70; J. Lemański, *Motyw „próby” jako element procesu wychowywania w tekstach Pięcioksięgu*, „Verbum Vitae” (2012), nr 21, s. 19-37.

⁴ B. Adamczyk, *Model pedagogii Jezusa w przekazie biblijnym*, Kraków 2008, s. 79.

⁵ J.L. Crenshaw, *Nauczanie*, w: *Encyklopedia biblijna*, red. P.J. Achtemeier, Warszawa 1999, s. 819.

⁶ A. Barucq, P. Grelot, *Nauczać*, w: *Słownik teologii biblijnej...*, s. 529. Zob. U. Szwarz, *Dzieci i ich wychowanie w Starym Testamencie*, w: *Życie społeczne w Biblii*, red. G. Witaszek, Lublin 1998, s. 227-247.

w Sychem (Pwt 27, 9-10; Joz 24, 1-24). Udzielana przy tej okazji nauka dotyczyła Prawa, które powinno być odczytane i wyjaśnione (Pwt 31, 9-13), oraz historii planu Bożego. Wykład ten był w sposób zupełnie naturalny przeplatany napomnieniami, aby lud mógł żyć wiarą i zachowywać Prawo w praktyce codziennego życia⁷. Do grupy starotestamentalnych nauczycieli należeli również lewici. Oprócz tego, że pomagali w wykonywaniu obowiązków kapłańskich w świątyni, pielęgnowali także i utrwalali znajomość Prawa oraz wspierali jego kluczowe miejsce w życiu narodu wybranego. Lewici spełniali tę funkcję również po powrocie z niewoli babilońskiej. Opisywano ich wówczas jako tych, którzy objaśniali ludowi Prawo (Ne 8, 7)⁸.

Inną misję mieli do spełnienia prorocy. Ich działalność formacyjna stanowiła część procesu nauczania, który dokonywał się w Izraelu na przestrzeni czasów Starego Testamentu. Prorocy nie działali systematycznie ani w stałych strukturach, jak kapłani przy świątyni, lecz uczyli sztuki życia zgodnego z duchem Przymierza, reagowali na zaistniałe sytuacje, wychodzili do ludu, do bram, na place i ulice. Przekazywane przez nich słowo Boże nie pochodziło z tradycji, lecz było im dane wprost przez Boga. Głosząc je, grozili, napominali, obiecywali, pocieszali. Wyrocznie prorockie, które zmierzały do rugowania fałszywych przekonań religijnych, musiały mieć jakieś naturalne oparcie. Trudno przyjąć, żeby wyrocznie te nie były zapamiętywane w kręgu bliskim prorokowi, powtarzane, komentowane, a wreszcie spisywane. Można więc założyć, że naturalnym środowiskiem przechowywania i przekazywania wyroczeni były wspólnoty stworzone przez samych proroków lub powstające spontanicznie⁹.

Księgi mądrościowe Starego Testamentu skupiają się na istotnym dla każdego człowieka problemie dotyczącym tego, jak osiąść sztukę życia, aby spełniło się najgłębsze pragnienie ludzkiego serca, czyli szczęśliwe życie. Księgi te proponują inny od greckiego model życia i drogę jego realizacji. Sekret biblijnego wychowania kryje się w mądrości, której źródłem jest sam Bóg. W stosunku do swoich uczniów mędrcy spełniali taką samą rolę wychowawczą, jak każdy ojciec względem swoich dzieci (Syr 30, 3; Prz 3, 21)¹⁰.

2. Nowy Testament

W Nowym Testamencie na określenie działalności nauczycielskiej najczęściej używa się trzech czasowników: *didaskein* – uczyć, pouczać (97 razy), *keryssein* – proklamować, rozgłaszać, przepowiadać (61 razy) i *euangelidzein* – głosić dobrą nowinę (26 razy). Marek ewangelista wyraża nauczanie tylko przy pomocy czasownika *didaskein*, Mateusz używa dwóch terminów *didaskein* i *keryssein*, a Łukasz – *keryssein*

⁷ A. Barucq, P. Grelot, *Nauczać...*, s. 529.

⁸ *Nauczanie, nauczyciel...*, s. 574.

⁹ S. Jankowski, *Prorocy – wychowawcy Izraela*, w: „*Pan, Bóg twój, wychowuje ciebie*” (Pwt 8, 5). *Studia z pedagogii biblijnej...*, s. 141-157.

¹⁰ A. Barucq, P. Grelot, *Nauczać...*, s. 530; S. Jankowski, *Wychowanie w literaturze mądrościowej*, w: „*Pan, Bóg twój, wychowuje ciebie*” (Pwt 8, 5). *Studia z pedagogii biblijnej*, s. 159-179. Zob. J.J. Pudefko, *Wychowanie według Syraczydesa*, „*Verbum Vitae*” (2012), nr 21, s. 83-103.

i *euangelidzein*¹¹. Natomiast grecki rzeczownik *didaskalos* – nauczyciel używany jest przez wszystkich ewangelistów¹². W każdej z czterech Ewangelii Jezus jest jedynym nauczycielem, ale w Jego aktywności akcent pada na inną sytuację wspólnoty, na inny etap procesu inicjacji chrześcijańskiej w Kościele. Różnie więc rozłożone są także akcenty w proponowanej przez Jezusa pedagogii wiary¹³.

Jezus jako nauczyciel potrafił przystosować się do każdej sytuacji i czuł się równie dobrze pod gołym niebem, jak i pod dachem domu lub synagogi. Jego nauczanie było również dostosowane do potrzeb i pytań słuchaczy, stanowiąc skuteczną odpowiedź na rzeczywistą sytuację. Jezus poważnie traktował zasadę, że środek przekazu sam w sobie zawiera pewne przesłanie, i nauczał w sposób, który wzmacniał głoszoną przez Niego Ewangelię. Zręcznie posługiwał się paralelizmem i rymem oraz takimi środkami retorycznymi, jak paradoks, hiperbola, zagadka, antonim, ironia i emfaza. Wszystko to miało sprawić, że Jego słowa zapadną w pamięć słuchaczy. W swoich misternie skonstruowanych przypowieściach dowodził, że potrafi nadać rzeczom znanym i powszechnym prowokujący i pobudzający do myślenia charakter, wykorzystując je jako środek dydaktyczny. Jezus ujawniał charakter swojej misji również poprzez czynności i gesty symboliczne oraz wykorzystywał interpretację cudów jako okazję do nauczania¹⁴.

Ewangelia Mateuszowa przedstawia obraz Jezusa jako jedyne nauczyciela i przewodnika, stąd nazywana jest *Ewangelią katechety*. Proponuje bowiem najlepiej uporządkowany i organiczny *katechizm*, który umożliwia nauczanie i wprowadzanie uczniów do wspólnoty Kościoła. Wyjątkową rolę w tej Ewangelii spełnia tytuł *kathēgētēs*, używany w odniesieniu do Jezusa. Nie występuje on nigdzie indziej w Nowym Testamencie¹⁵. Oznacza on mistrza lub przywódcę, ale może oznaczać również kierownika duchowego. Przyjęcie tego greckiego terminu przez ewangelistę Mateusza wskazuje na oryginalną interpretację osoby Jezusa uznawanego za nauczyciela o nadzwyczajnym autorytecie, przewyższającym zwykłego nauczyciela (*didaskalos*). Tytuł ten podkreśla dwa aspekty pedagogii Jezusa. Po pierwsze, sugeruje, że Jezus nie tyle daje uczniom odczuć swoją wiedzę, ile staje się dla nich mistrzem, czyli prawdziwym wzorem postępowania. W tego rodzaju pedagogii nauczyciel i nauczanie stają się czymś nierozłącznym. Dla przeciwwagi pojawiają się w Ewangelii ślepi przewodnicy kojarzeni z uczonymi w Piśmie i faryzeuszami (Mt 23, 16. 24). Po drugie, należy zwrócić uwagę na bardzo osobisty aspekt działalności wychowawczej Jezusa. Grupa uczniów jest wspólnotą związaną z Nim i Ojcem, który jest w niebie. W tej wspólnotcie wszyscy połączeni są braterskimi więzami (Mt 23, 8). Jezus jest więc nie tyle nauczycielem z czyjś nadania, posiadającym władzę z urzędu, ile raczej upragnionym i kochanym przewodnikiem¹⁶.

¹¹ J. Kochel, *Jezus – Nauczyciel i Katecheta*, w: *Pedagogia biblijna w katechezie*, red. J. Kochel, Z. Marek, Kraków 2012, s. 16.

¹² R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu. Wydanie z pełną lokalizacją greckich haseł, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych*, Warszawa 2006, s. 134.

¹³ J. Kochel, *Jezus – Nauczyciel i Katecheta...*, s. 35.

¹⁴ M. Bednarz, *Ewangelie synoptyczne*, Tarnów 2008, s. 61-64; *Nauczanie, nauczyciel...*, s. 573-574.

¹⁵ R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu...*, s. 306.

¹⁶ J. Kochel, *Jezus – Nauczyciel i Katecheta...*, s. 26-28.

W Ewangelii Mateuszowej Jezus jest nauczycielem Ludu Bożego, który odnosi się do najtrudniejszych kwestii moralnych i etycznych. Nauka zawarta w Jego przykazaniach określa wolę Boga względem ludzi. Jezus przełamuje sztywne ramy nieskutecznego prawodawstwa judaistycznego i oferuje nowy kodeks moralny (Mt 5, 1 – 7, 29). Ewangelista przedstawia Jezusową etykę jako zbiór praw, które nie tyle trzeba zachowywać, ile nimi żyć. Życie zaś orędziem Jezusa musi się opierać na wierze, gdyż jedynie człowiek posiadający wiarę i żyjący nią ma otwarty dostęp do duchowej pełni, którą obdarowuje go Chrystus¹⁷. Jezus sam wybrał sobie uczniów i stał się dla nich wiernym i cierpliwym przewodnikiem (Mt 4, 18-21; 8, 9-13; 10, 1-33). Wprowadzał ich w tajemnicę królestwa niebieskiego, które stało się centralnym tematem Jego nauczania. Orędzie o panowaniu Boga objaśniał On tłumom za pomocą przypowieści, osobno tłumacząc ich głębszy sens swoim uczniom (Mt 13, 11). Stopniowo wprowadzał ich też w relację z Ojcem, który jest w niebie, i wdrażał w przyszłą praktykę misyjno-katechetyczną (Mt 10, 5-16; 28, 19)¹⁸.

Marek ewangelista ukazuje Jezusa nauczającego w sposób mniej podniosły niż Mateusz, ale przyznaje Mu za to wyjątkowy autorytet: „Zdumiewali się Jego nauką: uczył ich bowiem jak ten, który ma władzę, a nie jak uczeni w Piśmie” (Mk 1, 22). Mieszkańcy Kafarnaum zdumiewali się, ponieważ Jezus uczył z nieznaną wcześniej mocą, którą należy rozumieć jako Jego wewnętrzną wolność decyzji i swobodę działania. Nauczyciel z Nazaretu objawiał tę moc w słowach i czynach (Mk 1, 22. 27; 6, 2; 7, 37; 10, 26; 11, 18. 28). W tych wszystkich przypadkach Jego nauczanie było przedmiotem zdumienia, zachwytu, zastanawiania się, ale też lęku, zdziwienia i niedowiarstwa. Budziło więc różnego rodzaju emocje i dla nikogo nie było obojętne. W odróżnieniu od uczonych w Piśmie, objaśniających Prawo, Jezus opierał się na własnym autorytecie wysłańca Bożego i proroka (Mk 6, 4). Jego autorytet nie pochodził z tradycji dawnych nauczycieli Izraela, z miejsca pochodzenia ani nie wywodził się nawet z objawienia Prawa. Jego autorytet pochodził od Niego samego, opierał się bardziej na tym, kim On jest, niż na tym, co mówił. Wyjątkowa moc i autorytet Jezusa odwoływały się do Tego, dla którego „wszystko jest możliwe” (Mk 10, 27)¹⁹.

Ewangelista Marek starał się więc ukazać Jezusa jako szczególnego nauczyciela wiary. Wskazał równocześnie na proces rozwoju i pogłębiania wiary zawarty w nauczaniu Jezusa. W procesie tym konieczne jest zaparcie się siebie samego (Mk 8, 34 – 9, 1), opuszczenie najbliższych (Mk 10, 28-31), radykalne umartwienie (Mk 9, 42-50), czuwanie i modlitwa (Mk 13, 33-37), bycie najmniejszym i pokorna służba (Mk 9, 33-37; 10, 35-40) oraz przestrzeganie przykazania miłości (Mk 12, 33). Ewangelia Markowa, ukazując Jezusa jako pedagoga wiary, zaprasza do nawiązania z Nim osobistego kontaktu i dzielenia Jego losu. Jest to specyficzna Ewangelia, która przedstawia model chrześcijańskiej formacji uczniów Jezusa²⁰.

¹⁷ R.B. Sieroń, *Model wychowania według Jezusa Chrystusa w ujęciu czterech Ewangelii kanonicznych*, Rużomberok – Stalowa Wola 2008, s. 84.

¹⁸ J. Kochel, *Jezus – Nauczyciel i Katecheta...*, s. 29.

¹⁹ Tamże, s. 17.

²⁰ R.B. Sieroń, *Model wychowania według Jezusa Chrystusa*, s. 86-87. Zob. S. Haręzga, *Jezus i Jego uczniowie. Model chrześcijańskiej formacji w Ewangelii według św. Marka*, Lublin 2006.

Ewangelia Łukaszowa przypomina dziennik podróży lub sprawozdanie z wędrówki do jakiegoś wybranego miejsca. Celem drogi jest Jerozolima jako święte miasto pokoju i zapowiedź niebiańskiego Jeruzalem, czyli królestwa Bożego. Dlatego trzecia Ewangelia przedstawia Jezusa jako wędrownego nauczyciela, duchowego przewodnika, który w drodze wychowywał swoich uczniów, najpierw na dobrych ludzi (Łk 5 – 9), a następnie na gorliwych głosicieli Ewangelii (Łk 9 – 18). Tylko u Łukasza Jezus otrzymuje grecki tytuł *epistatēs*, który oznacza stojącego na czele, przewodnika, wzór do naśladowania (Łk 5, 5; 8, 24. 45; 9, 33. 49; 17, 13)²¹. Tytuł ten odgrywa ważną rolę w dynamicznym procesie inicjacji misyjnej uczniów i pojawia się w różnych momentach drogi formacyjnej tych przyszłych ewangelizatorów. Sprawdzianem wyboru właściwego kierunku formacji była ich żywa wiara. Tytuł *epistatēs* pojawiał się na ustach uczniów wciąż niedojrzałych, niegotowych do samodzielnej drogi. Zawstydzali ich ludzie obcy (Samarytanin – Łk 17, 11-19) i odrzuceni na margines (kobieta cierpiąca na upływ krwi – Łk 8, 43-48), którzy o wiele wcześniej dostrzegali w Jezusie jedyne nauczyciela. Mistrz z Nazaretu nie ustawał jednak w konsekwentnej formacji swoich uczniów. Bycie uczniem Jezusa oznacza więc życie w ścisłej relacji z Nim, chodzenie po Jego śladach oraz przyjmowanie Go jako swojego mistrza i przewodnika²².

W Ewangelii Janowej pojawiają się różne określenia wskazujące na Jezusa jako jedyne nauczyciela. Jednak nie oddają one w pełni Janowej specyfiki przekazu Dobrej Nowiny. Dlatego czwarty ewangelista najchętniej używa formuły objawieniowej *Ja jestem*, która w jego Ewangelii występuje w połączeniu z różnymi obrazami wskazującymi na Jezusa jako światło, bramę, pasterza, chleb, winny krzew itd. Ewangelista określa Go również jako prawdę (*alētheia* – J 14, 6). Ten tytuł okazał się określeniem istoty życia i działania Nauczyciela i Pana, który prowadzi do prawdy i jest Prawdą. Dla Jana prawda utożsamiała się z przekazem słowa Bożego (J 8, 45; 6, 63) i jest samym objawieniem się Słowa (J 17, 17). Chrystus, jako wcielone Słowo (J 1, 14), objawiał Ojca nie tyle przez to, czego nauczał, ile przez to, kim jest. Słowo, które Syn słyszał od Ojca (J 8, 26. 40), jest prawdą, którą On przyszedł głosić i o której świadczył (J 18, 37). Ojciec upoważnił Syna do nauczania (J 7, 16). Jezus uczył więc tego, czego nauczył się od Ojca (J 8, 28), i tylko to poświadczał (J 3, 31-34). Niczego zaś nie mówił wyłącznie od siebie (J 12, 49). Tego rodzaju nauczanie w prawdzie, uwierzytelnione przez to wszystko, co Jezus uczynił mocą Ojca (J 10, 37), miało doprowadzić uczniów do wiary w Niego jako Mesjasza i Syna Bożego (J 20, 31)²³.

Przez to, że Jezus powierzył Ewangelię swoim apostołom, przekazał im również misję nauczania, która przedłużała Jego własne posłannictwo. Dopiero po zmartwychwstaniu uczniowie otrzymali od swojego Mistrza konkretne polecenie, które czyniło ich równocześnie głosicielami, apostołami i nauczycielami: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Uczcie je zachowywać wszystko, co wam przykazałem. A oto Ja jestem z wami przez

²¹ R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu...*, s. 225; F. Mickiewicz, *Ewangelia według św. Łukasza: rozdziały 1-11*, Częstochowa 2011, s. 53-57.

²² J. Kochel, *Jezus – Nauczyciel i Katecheta...*, s. 36-39.

²³ Tamże, s. 50-51.

wszystkie dni, aż do skończenia świata” (Mt 28, 19-20). Aby mogli wypełnić to zadanie, Jezus przyrzekł, że otrzymają Ducha Świętego: „Gdy Duch Święty zstąpi na was, otrzymacie Jego moc i będziecie moimi świadkami w Jerozolimie i w całej Judei, i w Samarii, i aż po krańce ziemi” (Dz 1, 8). Po zesłaniu Ducha Świętego apostołowie wypełniali zaś swoją misję, nauczając „w imię Jezusa” (Dz 4, 18; 5, 28). Treścią tego nauczania było przede wszystkim głoszenie zbawienia: Jezus – Mesjasz i Syn Boży – spełnił oczekiwania Izraela, a Jego śmierć i zmartwychwstanie były wypełnieniem Pism. Odpowiedzią na to ze strony człowieka powinno być nawrócenie, wiara w Jezusa Chrystusa i przyjęcie chrztu. Kiedy nauczanie to przeniknęło już środowisko żydowskie, objęło bardzo wielkie rzesze ludzi w całym ówczesnym świecie greckim. Duch Święty sprawił również, że obok apostołów pojawili się w Kościele inni nauczyciele wspierający ich w trudzie głoszenia Ewangelii. Mieli oni zadanie utrwalania i rozwijania jej treści w młodych gminach chrześcijańskich²⁴.

W pismach apostoła Pawła pojawiają się wyjątkowe obrazy nauczania, w tym obraz wychowawcy (*paidagōgos* – Ga 3, 24-25; 1 Kor 4, 15). Metafora ta nawiązuje do grecko-rzymskiego wychowawcy, zaufanego sługi, zwykle niewolnika, który sprawował nadzór nad kształceniem syna pana domu i zapewniał mu bezpieczeństwo w drodze do szkoły i z powrotem. Taki wychowawca był u Pawła personifikacją Prawa i miał przyprowadzić Izraela do wiary. W 2 Tm pojawia się wiele metafor nawiązujących do chrześcijańskiej służby. Można wśród nich wymienić obraz żołnierza, który ma jeden cel (2 Tm 2, 4), sportowca, który walczy w zawodach zgodnie z obowiązującymi regułami (2 Tm 2, 5), ciężko pracującego rolnika (2 Tm 2, 6), pracownika, który nie dozna wstydu (2 Tm 2, 15), fałszywej nauki szerzącej się jak gangrena (2 Tm 2, 17) i czystego naczynia zdatnego do służby (2 Tm 2, 21). Najbardziej fundamentalne znaczenie ma jednak myśl Pawła, że nauczanie jest darem Ducha Świętego, które jest udzielane przez Boga w celu budowania Kościoła (1 Kor 12, 28; Ef 4, 1; 1 Tm 5, 17)²⁵.

Zakończenie

Biblia nie byłaby księgą uniwersalną, gdyby nie poruszała tematów nauczania i wychowania. Oryginalność biblijnego spojrzenia na te procesy wyraża się w ich zasięgu i religijnej motywacji. W Izraelu obejmowały one bowiem wszystkie warstwy społeczne, również te najniższe. Ponadto wiara i moralność były ze sobą ściśle połączone. Wychowanie polegało na formacji osoby oraz wiązało wyznawanie prawd wiary otrzymanych od Boga z praktykowaniem podanych przez Niego nakazów moralnych. Biblijny model nauczania i wychowania jest przesłaniem, które nie straciło nic ze swojej aktualności. Dzieje się tak ze względu na autorytet Jezusa Chrystusa – jedyne Nauczyciela, którego nauczanie kontynuowane jest we wspólnocie Kościoła.

²⁴ A. Barucq, P. Grelot, *Nauczać...*, s. 532-533.

²⁵ *Nauczanie, nauczyciel...*, s. 575. Zob. R.B. Sieroń, *Model wychowania chrześcijańskiego według świętego Pawła Apostoła*, Rużomberok – Stalowa Wola 2008; M. Guzewicz, *Strategie wychowawcze św. Pawła wobec Koryntian*, „*Verbum Vitae*” (2012), nr 21, s. 139-157; S. Stasiak, *Niewystarczalność Prawa w wychowaniu według Listu do Galatów*, „*Verbum Vitae*” (2012), nr 21, s. 159-181.

Bibliografia

- Adamczyk B., *Model pedagogii Jezusa w przekazie biblijnym*, Kraków 2008.
- Bagrowicz J., *Pedagogia Przymierza w Pięcioksięgu*, w: „*Pan, Bóg twój, wychowuje ciebie*” (Pwt 8, 5). *Studia z pedagogii biblijnej*, red. J. Bagrowicz, S. Jankowski, Toruń 2005, s. 47-70.
- Barucq A., Grelot P., *Nauczać*, w: *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Léon-Dufour, Poznań 1994, s. 528-533.
- Bednarz M., *Ewangelie synoptyczne*, Tarnów 2008.
- Crenshaw J.L., *Nauczanie*, w: *Encyklopedia biblijna*, red. P.J. Achtemeier, Warszawa 1999, s. 819-820.
- Guzewicz M., *Strategie wychowawcze św. Pawła wobec Koryntian*, „*Verbum Vitae*” (2012), nr 21, s. 139-157.
- Hareźga S., *Jezus i Jego uczniowie. Model chrześcijańskiej formacji w Ewangelii według św. Marka*, Lublin 2006.
- Jankowski S., *Pismo Święte jako podręcznik wychowania – panorama zagadnienia*, w: „*Pan, Bóg twój, wychowuje ciebie*” (Pwt 8, 5). *Studia z pedagogii biblijnej*, red. J. Bagrowicz, S. Jankowski, Toruń 2005, s. 11-27.
- Jankowski S., *Prorocy – wychowawcy Izraela*, w: „*Pan, Bóg twój, wychowuje ciebie*” (Pwt 8, 5). *Studia z pedagogii biblijnej*, red. J. Bagrowicz, S. Jankowski, Toruń 2005, s. 141-157.
- Jankowski S., *Wychowanie w literaturze mądrościowej*, w: „*Pan, Bóg twój, wychowuje ciebie*” (Pwt 8, 5). *Studia z pedagogii biblijnej*, red. J. Bagrowicz, S. Jankowski, Toruń 2005, s. 159-179.
- Kochel J., *Jezus – Nauczyciel i Katecheta*, w: *Pedagogia biblijna w katechezie*, red. J. Kochel, Z. Marek, Kraków 2012, s. 15-62.
- Lemański J., *Motyw „próby” jako element procesu wychowywania w tekstach Pięcioksięgu*, „*Verbum Vitae*” (2012), nr 21, s. 19-37.
- Léon-Dufour X., *Wychowanie*, w: *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Léon-Dufour, Poznań 1994, s. 1085-1089.
- Mickiewicz F., *Ewangelia według św. Łukasza: rozdziały 1-11*, Częstochowa 2011.
- Nauczanie, nauczyciel*, w: *Słownik symboliki biblijnej*, red. L. Ryken, J.C. Wilhoit, T. Longman, Warszawa 1998, s. 572-575.
- Popowski R., *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu. Wydanie z pełną lokalizacją greckich haseł, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych*, Warszawa 2006.
- Pudełko J.J., *Wychowanie według Syracydesa*, „*Verbum Vitae*” (2012), nr 21, s. 83-103.
- Sieroń R.B., *Model wychowania chrześcijańskiego według świętego Pawła Apostoła*, Rużomberok – Stalowa Wola 2008.
- Sieroń R.B., *Model wychowania według Jezusa Chrystusa w ujęciu czterech Ewangelii kanonicznych*, Rużomberok – Stalowa Wola 2008.
- Stasiak S., *Niewystarczalność Prawa w wychowaniu według Listu do Galatów*, „*Verbum Vitae*” (2012), nr 21, s. 159-181.
- Szwarc U., *Dzieci i ich wychowanie w Starym Testamencie*, w: *Życie społeczne w Biblii*, red. G. Witaszek, Lublin 1998, s. 227-247.

Streszczenie

Wśród wielu tematów poruszanych na kartach Biblii znajdują się również te związane z nauczaniem i wychowaniem. Oba te procesy dotyczyły wszystkich warstw w społeczeństwie izraelskim i związane były głównie z rodziną. Pierwszym nauczycielem i wychowawcą narodu wybranego był jednak sam Bóg. Jego słowa przekazywali ludowi przede wszystkim prorocy i mędrcy. Posługę nauczania pełnili także kapłani i lewici. Od samego początku przekazywane prawdy wiary powiązane były z wymaganiami o charakterze moralnym. Szczytem Bożej pedagogii stało się objawienie Jezusa Chrystusa i Jego głoszenie Ewangelii.

Słowa kluczowe: Biblia, nauczanie, pedagogia, wychowanie

Summary

TEACHING AND EDUCATION IN THE BIBLE

Among many topics covered in the Bible there are also those associated with teaching and education. Both processes applied to all layers of Israeli society and related mainly to the family. The first educator of the chosen people was God himself. His words were passed to the people most of all by prophets and sages, but also by the priests and Levites. From the very beginning the given truth was linked with the requirements of morals. The revelation of Jesus Christ and his proclamation of the Gospel was the capstone of God's pedagogy.

Keywords: Bible, teaching, pedagogy, education